

УДК 327:351.86

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-2>

Наталія ЗЛЕНКО,

orcid.org/0000-0003-2598-4336

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології
Навчально-наукового інституту культури та мистецтв
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(Суми, Україна) zlenkonat1981@gmail.com*

Алла ЗЯКУН,

orcid.org/0000-0001-8258-1678

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії
Сумського державного університету
(Суми, Україна) zai72@meta.ua*

Микола ЛЕВЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-4069-1729

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету культури і мистецтв, професор кафедри культурології
Херсонського державного університету
(Івано-Франківськ, Україна) levchenko@ksu.ks.ua*

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ СВІТОВОГО ДОСВІД, УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розкриті особливості культурної політики України у контексті становлення в сучасних умовах із врахуванням світового досвіду, в тому числі країн Європейського Союзу та, виходячи із сучасних реалій та подальших перспектив розвитку. Виявлено, що головна мета діяльності Європейського Союзу у культурній сфері спрямована на підтримку та збереження спільної культурної (матеріальної та духовної) спадщини європейців, результату багатовікового обміну. Визначено, що модель реалізації культурної політики в країнах Європейського Союзу значною мірою залежить від політичної системи, рівня централізації та децентралізації державної влади, загальної позиції сфери культури в суспільному житті, незалежно від того, який підхід буде обрано. З'ясовано, що реалізація культурної політики в Україні має базуватися на засадах, що відповідають сучасним європейським моделям культурної політики, враховуючи критичні явища в українському суспільстві. Розглянуто виклики сучасного стану української культурної сфери та перспективи розвитку культурної політики України. Виокремлено, що культурна політика України в умовах євроінтеграції зможе ефективно захистити культурні надбання, відкрити їх світові та підвищити престиж України на міжнародній арені. Доведено, що реформування сфери культури та її правове забезпечення повинно виступати одним із головних завдань як гуманітарної політики, так і політики соціально-економічного розвитку України, яке полягає у збереженні споконвічних традицій з одночасним перетворенням їх на загальнолюдські цінності побудови сучасної демократичної нації на основі культурних та історичних цінностей.

Ключові слова: культурна політика, сфера культури, цінності, спадщина, реформування.

Nataliia ZLENKO,

orcid.org/0000-0003-2598-4336

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies
Educational and Scientific Institute of Culture and Arts of Sumy State Pedagogical University
named after A.S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) zlenkonat1981@gmail.com*

Alla ZIAKUN,

orcid.org/0000-0001-8258-1678

*PhD in History, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History
Sumy State University
(Sumy, Ukraine) zai72@meta.ua*

Mykola LEVCHENKO,

orcid.org/0000-0002-4069-1729

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Culture and Arts, Professor of Cultural Studies
Kherson State University
(SSvano-Frankivsk, Ukraine) levchenko@ksu.ks.ua*

CULTURAL POLICY OF UKRAINE IN CURRENT CONDITIONS WORLD EXPERIENCE, UKRAINIAN REALITIES AND PERSPECTIVES

The article reveals the peculiarities of Ukraine's cultural policy in the context of its formation in modern conditions, taking into account world experience, including the countries of the European Union, and based on modern realities and future development prospects. It was revealed that the main goal of the European Union's activities in the cultural sphere is aimed at supporting and preserving the common cultural (material and spiritual) heritage of Europeans, the result of centuries-old exchange. It was determined that the model of cultural policy implementation in the countries of the European Union largely depends on the political system, the level of centralization and decentralization of state power, the general position of the sphere of culture in public life, regardless of which approach is chosen. It has been found that the implementation of cultural policy in Ukraine should be based on principles that correspond to modern European models of cultural policy, taking into account critical phenomena in Ukrainian society. The challenges of the current state of the Ukrainian cultural sphere and the prospects for the development of the cultural policy of Ukraine are considered. It is highlighted that the cultural policy of Ukraine in the conditions of European integration will be able to effectively protect cultural assets, open them to the world and increase Ukraine's prestige in the international arena. It is proved that reforming the sphere of culture and its legal support should be one of the main tasks of both the humanitarian policy and the policy of socio-economic development of Ukraine, which consists in the preservation of ancient traditions while simultaneously transforming them into universal human values of building a modern democratic nation on the basis of cultural and historical values.

Key words: cultural policy, sphere of culture, values, heritage, reformation.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення у суспільстві активно обговорюється питання подальшого розвитку України в різних сферах суспільного життя. Серед них далеко не перше місце займає розвиток культури та культурна політика. Проте українська культурна сфера не повною мірою відповідає потребам її культурно-духовного відродження. Багатотнічна Україна сьогодні зіткнулася з проблемою пошуку нової ідентичності. Це пояснюється тим, що нинішній етап культурної політики є перехідним і тому його можна позначити як рубіж, на якому буде визначатися майбутній розвиток культури, а відтак і суспільства. З огляду на те, особливої актуальності у статті набувають питання становлення культурної політики України за сучасних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику становлення культурної політики України досліджують такі науковці як І. Баладинська, О. Валєвський, С. Дрожжина, Н. Дяченко, І. Костира, О. Кравченко, П. Кучин, В. Малімон, В. Мельник, С. Пахлова, І. Погорелова, Л. Саракун, Г. Скрипчук, Т. Філіна, М. Шевченко, Н. Янченко та інші.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у розкритті особливостей культурної політики України у контексті становлення в сучасних умовах із врахуванням світового досвіду, в тому числі країн Європейського Союзу (ЄС) та, вихо-

дючи із сучасних реалій та подальших перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасне розуміння функції культури, її ролі в суспільному житті та характеристик суспільства виходить далеко за межі її бачення як сфери чистого мистецтва, естетичного та духовного дослідження, збереження та плекання фольклорних традицій. Культура сьогодні розглядається як один із потужних рушіїв соціально-економічного розвитку, демонструючи послідовну демократизацію та проникнення в усі сфери національного життя.

Акцентуючи увагу на становленні культурної політики країн ЄС, зауважимо, що навіть на початку заснування ЄС культурна співпраця не була основною метою. Пожвавлення культурного співробітництва відбулося на початку 90-х років ХХ ст. На даний момент розробляється основа культурної політики ЄС у вигляді пілотного проекту. З підписанням Маастрихтської угоди культурна співпраця стає офіційно визнаною метою держав-членів ЄС, що у наслідку призводить до створення відомчих культурних програм (Скрипчук, 2015).

Довгий час питання культурної інтеграції було другорядним для європейських країн. Головна мета діяльності ЄС у культурній сфері спрямована на підтримку та збереження спільної культурної (матеріальної та духовної) спадщини європейців,

результату багатомірного обміну. Водночас завдання полягає не лише у збереженні минулого, а й у досягненні гармонії між сучасною архітектурою та містобудуванням і традиційною спадщиною (Погорелова, 2018).

Модель реалізації культурної політики в країнах ЄС значною мірою залежить від політичної системи, рівня централізації та децентралізації державної влади, загальної позиції сфери культури в суспільному житті, незалежно від того, який підхід буде обрано. Це доводить, що культура загалом відіграла і відіграватиме роль важливого чинника європейської інтеграції. Культура й надалі залишатиметься так званою м'якою силою, яку часто використовують у дипломатії для досягнення поставлених цілей (Костира, 2021).

Доцільно зауважити, що в Україні є всі необхідні умови для розвитку культурної сфери, реалізації ефективної культурної політики, але водночас бракує розуміння важливості та ролі, яку може відігравати культура. Зростання громадянської доброзичливості та вирішення політичних суперечок уповільнює ці процеси. Крім того, для України, де євроінтеграційний вектор є ключовим на даному етапі її суспільно-політичного розвитку, актуальність вирішення проблеми культурної сфери є питанням не лише структури влади, а й самого суспільства.

Культурна політика передбачає виявлення об'єднуючих засад і підкреслення спільних рис та традицій європейської культури, світоглядних цінностей. Метою культурної діяльності в ЄС є не форсування централізації культури, не уніфікація національних культур, етнічних традицій і звичаїв, а збереження національних культурних особливостей і популяризація національної культури. Для сприяння розвитку ЄС реалізує низку культурних програм, проектів та ініціатив, спрямованих на досягнення вищезазначених цілей, зокрема на презентацію спільної європейської культурної спадщини.

За роки незалежності Україна зіткнулася з великими труднощами та проблемами у своїй культурній політиці. Через наявність етнічних, мовних, територіальних та демографічних проблем ситуація була дестабілізована шляхом руйнування цінностей суспільства, яке все ще мало інституційну інфраструктуру радянської влади та нестабільну економічну ситуацію.

Унікальність культури українського народу не викликає сумнівів. Виявлене багатокультурне різноманіття є чинником, що відрізняє українців від інших народів, але воно може і має бути також чинником, що об'єднує українське суспіль-

ство. У процесі регіоналізації та глобалізації, коли зникають перешкоди для поширення культурних цінностей, питання збереження культурної ідентичності нації, безперечно, є одним із стратегічно найважливіших. За таких умов національна культурна політика має бути спрямована на підтримку національних культурних досягнень.

Пріоритетами культурної політики України в умовах глобалізації має бути (Філіна, 2021): 1) збереження мистецької та культурної спадщини; 2) підтримка професійного мистецтва та аматорської творчості; 3) задоволення культурних потреб всіх соціальних груп і демографічних верств; 4) вільний доступ громадян до національних культурних надбань.

Варто зауважити, що ефективна культурна політика – це ефективний міжкультурний діалог, відкритість і вміння побачити очима інших. У рамках міжкультурного діалогу визнається важлива роль організацій громадянського суспільства, за допомогою яких можна вирішувати побутові проблеми недоступними для держави способами. Такий підхід має повсякденне усвідомлення стереотипів, створених засобами масової інформації, і сприйняття людей, принцип заборони будь-якої дискримінації, суворий нейтралітет у питаннях культури та релігії. Різниця в національності, релігії, кольорі шкіри неминуче призводить до загострення конфліктів у суспільстві (Костира, 2018).

Реалізація культурної політики в Україні має базуватися на засадах, що відповідають сучасним європейським моделям культурної політики, враховуючи критичні явища в українському суспільстві. Такими принципами мають бути прозорість і публічність (як на поточному, так і на майбутньому етапах). Це стосується різноманітних програм і проектів, державних органів і відомств, недержавних і комерційних організацій, які беруть участь у державних програмах. З огляду на те культурна політика України має ґрунтуватися на наступних принципах (Саракун, 2016):

1. Відкритість. Національні програми та заходи у сфері культури мають бути відкритими для громадськості, широко висвітлюватися засобами масової інформації та бути такими, що піддаються громадській та професійній оцінці.

2. Демократія. Культурна політика є спільною справою держави та суспільства. Держава в особі своїх інституцій та відповідальних представників насамперед підтримує, розвиває та надає можливості для ініціативи безпосередніх учасників культурного життя та уникає прямого контролю. Культурна політика реалізується на користь найширших верств населення відповідно до культурних

потреб і прагнень громади. Неприпустимим є відчуження культурних надбань і цінностей у людей. Держава зобов'язана створювати найбільш сприятливі режими їх використання. Реалізація культурної політики не може порушувати соціальні, політичні та культурні права громадян. Натомість ці права є основними у визначенні всіх складових культурної політики.

3. Демократичність. Культурна політика не повинна бути підпорядкована ідеологічним чи індивідуальним суспільним інтересам і має відображати загальні суспільні прагнення, закріплені в Конституції України.

Основними викликами сучасного стану української культурної сфери є (Проект Плану відновлення України): необхідність лібералізації умов роботи національних і комунальних закладів культури та забезпечення незалежних галузевих закладів культури стабільним джерелом функціонування; необхідність проведення реформ у сфері мистецької освіти, зокрема необхідність перегляду та оновлення змісту освіти в професійних мистецьких закладах та гармонізації навчальних програм професійних мистецьких закладів і загальноосвітніх шкіл; недостатнє фінансування сфери культури; відтік працівників закладів культури всіх форм власності та студентів навчальних закладів; відсутність цифрових навичок роботи; географічний перерозподіл попиту населення на культурно-освітні послуги внаслідок масштабної міграції; необхідність розвитку цифрового виміру роботи закладів культури (від процесів управління до збереження власності); необхідність відновлення/реставрації/реконструкції пошкоджених будівель організацій сфери культури, їх матеріально-технічного забезпечення.

Сьогодні мистецька діяльність культурних організацій зазнає серйозних змін через вторгнення ворога в Україну. У зв'язку з нагальними запитами суспільства щодо зміни напрямів репертуарної політики закладів культури виникає потреба у розробці та створенні нового комплексу творів і проєктів, які потребують окремого фінансування або повного збереження. Зокрема виникає необхідність у створенні національно-культурних творів українською мовою в умовах обмежених ресурсних можливостей, потреба реорганізації репертуару на соціально-психологічну підтримку країни.

Розглядаючи внутрішні питання культурної політики, не можна ігнорувати зовнішні проблеми, які є специфічними для процесу євроінтеграції та можуть негативно вплинути на сприйняття нашої країни у світі. Культурна політика – це не лише інтерес держави у розвитку культурної сфери, а

й інтерес суспільства, тому не випадково постає питання про культурну дипломатію. Подібним чином культурна дипломатія доповнює діяльність офіційної дипломатії, поєднуючи як цілеспрямовану діяльність національних органів влади, так і членів суспільства за межами країни, які є носіями та антропоморфами специфічних національних культурних ідентичностей (Шевченко, 2019).

Основними викликами у напрямку культурної політики України доцільно відзначити наступні (Проект Плану відновлення України):

1. Слабка пристосованість та спроможність закладів культури протистояти викликам воєнного стану.

2. Пошкоджена або повністю зруйнована інфраструктура культурно-освітніх закладів культурної сфери громад, де велися активні бойові дії. Внаслідок цього зруйновано матеріально-технічне забезпечення культурно-освітніх закладів сфери культури, необхідне для забезпечення населення якісними та доступними культурними послугами.

3. Максимальне скорочення витрат на культурну сферу на рівні державного та місцевих бюджетів, обмеживши при тому можливості культурної сфери залучати донорське фінансування.

4. Внаслідок агресії ворога проти України відбуваються масові відтоки талановитих кадрів з культурної та інших сфер за кордон.

5. Швидкі зміни регіональної щільності населення України внаслідок внутрішньої міграції та міграції закордон призвели до дисбалансу попиту та пропозиції культурної продукції та культурно-освітніх послуг.

6. Обмежений доступ тимчасово переміщених осіб за межі України до культурного продукту рідною мовою та недостатня представленість українського культурного продукту на світовій арені.

Для вирішення проблем розвитку культурної політики України в умовах сьогодення передбачено такі кроки (Проект Плану відновлення України): створення нової культурної інфраструктури, яка відповідатиме сучасним вимогам доступності та безпеки усіх категорій населення; запровадження нових моделей фінансування культурних послуг; реалізація проєктів державно-приватного партнерства у сфері культури; впровадження ринків культурних послуг; формування достатнього матеріально-технічного забезпечення закладів культури для надання основного набору культурних послуг; підвищення суспільного попиту на національний (українсько-патріотичний) культурний продукт; підвищення престижу та привабливості культурної професії та розуміння важливості

культури, особливо для розвитку спільнот і суспільства в цілому; перепідготовка працівників культури для оволодіння новітніми навичками і методиками та впровадження їх у процес надання якісних та доступних культурних послуг населенню; запровадження деколонізаційних студій у культурно-освітніх закладах.

Культурна політика, а також якісне оновлення інституційної та правової бази національної культурної політики, швидкі та ефективні зміни у створенні нових моделей менеджменту, пошук ефективних механізмів фінансування відповідно до потреб сучасності залишатиметься безсистемним, ураженим політичною ситуацією та неспроможним задовольнити соціальні запити українського суспільства, що динамічно розвивається. Одним із найважливіших напрямів таких реформ має стати децентралізація культурної політики. Це сприятиме подоланню нерівностей у культурному розвитку регіонів країни, розбудові національної ідентичності України та утвердженню європейського поступу нашої країни.

Доцільно зауважити, що в умовах сьогодення гастролі творчих колективів України активно проходять по країнах ЄС, а також у США та Японії. Вимушено переселені театри реалізуються цікаві

проекти. Ось, наприклад, слід відзначити Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені М. Куліша, який також активно реалізує цікаві проекти. Зокрема, слід відзначити подію проведення XXIV Міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії». Цей захід пройшов у заплановані дні, які були визначені ще у 2021 році, незважаючи на воєнний стан в Україні, але у зміненому форматі (дистанційно) (Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені М. Куліша, 2022).

Висновки. Отже, культуроорієнтована політика України має враховувати масштаби соціокультурної глобалізації через розвиток культурних норм. Культурна політика України в умовах євроінтеграції зможе ефективно захистити культурні надбання, відкрити їх світові та підвищити престиж України на міжнародній арені. Реформування сфери культури та її правове забезпечення повинно виступати одним із головних завдань як гуманітарної політики, так і політики соціально-економічного розвитку України, яке полягає у збереженні споконвічних традицій з одночасним перетворенням їх на загальнолюдські цінності побудови сучасної демократичної нації на основі культурних та історичних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костира І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». 2018. Випуск 131. С. 384-387.
2. Костира І. О., Шевченко М. І., Янченко Н. М. Місце культурної політики у суспільно-політичних процесах Європейського Союзу. *Культура і сучасність*. 2021. № 2. С. 10-14.
3. «Мельпомена – голос Херсонщини»: підсумки. Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені М. Куліша. 2022. URL: <https://teatrkulisha.org/news/melpomena-golos-khersonshchini-pidsumki>
4. Погорелова І. С. Культурна спадщина як складова культурної політики Європейського Союзу. Туристичний бізнес: сучасні тренди та стратегії розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. КНЕУ, 16 березня 2018 р. С. 152-157.
5. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Культура та інформаційна політика». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>
6. Саракун Л. Культурна політика сучасної України: монографія. Ніжин, 2016. 206 с.
7. Скрипчук Г. В. Аналіз державної політики сфери культури в Україні (1991–2001 рр.). Теорія та практика правознавства: електрон. вид. 2015. №2. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11>
8. Філіна Т. В. Культурна політика держави в системі забезпечення культурних потреб людини. *Грааль науки*. 2021. №9. С. 444-448.
9. Шевченко М. І. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2019. Випуск 3. С. 216-224.

REFERENCES

1. Kostyrja, I. O. Kuljturna polityka Ukrajinu v umovakh jevrointegracij [Cultural policy of Ukraine in the conditions of European integration]. *Zbirnyk naukovykh pracj «Ghileja: naukovyj visnyk»*, 2018, 131, 384-387 [in Ukrainian]
2. Kostyrja, I. O., Shevchenko, M. I., Janchenko, N. M. Misce kuljturnoji polityky u suspiljno-politychnykh procesakh Jevropejskogho Sojuzu [The place of cultural policy in social and political processes of the European Union]. *Kuljtura i suchasnistj*, 2021, 2, 10-14 [in Ukrainian]
3. «Meljpomena – gholos Khersonshhyny»: pidsumky [“Melpomena - the voice of the Kherson region”: results]. *Khersons'kij oblasnyj akademichnyj muzychno-dramatychnyj teatr imeni M. Kulisha*. 2022. URL: <https://teatrkulisha.org/news/melpomena-golos-khersonshchini-pidsumki> [in Ukrainian]
4. Poghorjelova, I. S. Kuljturna spadshhyna jak skladova kuljturnoji polityky Jevropejskogho Sojuzu [The place of cultural policy in social and political processes of the European Union]. *Turystychnyj biznes: suchasni trendy ta strategiji*

.....
rozvytku: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoji Internet-konferenciji. KNEU, 16 bereznja 2018 r., 152-157 [in Ukrainian]

5. Proekt Planu vidnovlennja Ukrajiny [Project of the Recovery Plan of Ukraine]. Materialy robochoji ghrupy «Kuljtura ta informacijna polityka». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> [in Ukrainian]

6. Sarakun, L. Kuljturna polityka suchasnoji Ukrajiny: monohrafija [Cultural policy of modern Ukraine: monograph]. Nizhyn, 2016. 206 s. [in Ukrainian]

7. Skrypchuk, Gh. V. Analiz derzhavnoji polityky sfery kuljтуры v Ukrajinі (1991–2001 rr.) [Analysis of state policy in the sphere of culture in Ukraine (1991–2001)]. *Teorija ta praktyka pravoznavstva: elektron. vyd.*, 2015, 2. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/11> [in Ukrainian]

8. Filina, T. V. Kuljturna polityka derzhavy v systemi zabezpechennja kuljturnykh potreb ljudyny [Cultural policy of the state in the system of ensuring human cultural needs]. *Ghraalj nauky*, 2021, 9, 444-448 [in Ukrainian]

9. Shevchenko, M. I. Kuljturna polityka Ukrajiny v umovakh jevronteghraciji: dylemy ta vyklyky [Cultural policy of Ukraine in the conditions of European integration: dilemmas and challenges]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, 2019, 3, 216-224 [in Ukrainian]